

## ФЕНОМЕН ЛІДЕРСТВА: ПОЛІАСПЕКТНІСТЬ ПОНЯТТЯ

Одним із сучасних напрямків управління персоналом на підприємствах, які функціонують на міжнародному ринку, стає лідерство як мистецтво надихати персонал на досягнення неординарних результатів і одночасно як специфічний вид взаємодії, яке засноване на ефективному поєднанні різних джерел влади і спрямований на заохочення персоналу до досягнення загальних цілей.

Виявлення і розвиток успішних лідерів на підприємстві стало однією з актуальних завдань сучасного бізнесу, тому підприємства активно навчають свій персонал вищої ланки, розвиваючи у нього навички, необхідні для успішного лідера.

Дослідження природи лідерства [7] показує, що воно виникає з певних потреб людей і їх об'єднань, які й покликані задовольняти лідери.

Лідерство це універсальний за своєю природою феномен суспільного життя, який існує скрізь: на великих і малих підприємствах і організаціях, в бізнесі і в релігії, в компаніях і університетах, в неформальних організаціях і масових демонстраціях. Лідерство властиво будь-якій сфері людської діяльності, для існування і процесу якої потрібно виділення керівників і відомих, лідерів і послідовників.

Уже проведено більше десяти тисяч досліджень, присвячених проблемі лідерства, але, тим не менш, до цих пір не існує однозначного трактування природи феномена «лідерства» і універсального підходу до його дослідження.

Неоднозначною є сама сутність і природа поняття «лідерство». Так С. Філонович [10] зазначає дуалізм поняття «лідерство», виділяючи дві ключових складові цього поняття:

1) статична – лідерство як «провідне становище окремої особистості, соціальної групи ... обумовлене більш ефективними результатами діяльності ...»;

2) процесна – лідерство як «процеси внутрішньої самоорганізації і самоврядування групи, колективу, обумовлені індивідуальною ініціативою їх членів».

Більш детально природу феномена «лідерство» і його дуалізм розкриває аналіз еволюції теорій лідерства, які в різні періоди розвитку суспільства прагнули визначити, які основні чинники сприяють ефективному лідерству.

У процесі генезису теорій лідерства виділяють три ключові етапи розвитку цих теорій [6]:

1) донаукові теорії лідерства (теорія «великого людини»);

2) класичні теорії лідерства;

3) сучасні теорії лідерства.

Дослідження еволюції теорій лідерства [7] показує, що різноманіття концепцій лідерства, розроблених більш ніж за двісті років вивчення даного феномена, можна умовно розділити на три групи, виходячи з дуалізму поняття «лідерство»:

1) концепції, що базуються виключно на статичному аспекті лідерства, тобто акцентують увагу на вивченні виключно лідерських якостей (диспозиційний підхід);

2) концепції, що базуються виключно на динамічному аспекті лідерства, тобто вивчають поведінку лідера та ситуації, в яких знаходиться лідер (поведінковий підхід, ситуаційний підхід);

3) концепції, які прагнуть поєднати обидва аспекти лідерства, і статичний і динамічний (сучасні теорії лідерства).

Саме сучасні концепції лідерства найбільш повно відображають природу феномена лідерства, об'єднуючи в собі саме дуалістичну природу феномена «лідерства».

Лідерство засноване перш за все на використанні особистого впливу керівника в процесі мотивації поведінки членів групи або працівників підприємства і в процесі взаємодії з ними, оскільки лідерство являє собою специфічний тип управлінських відносин, який спирається переважно на соціальний вплив.

Основою лідерства є специфічний тип відносин управління (лідерський тип), це відносини «лідер - послідовники».

І. Колосов [4] зазначає, що багато дослідників намагалися дати власне тлумачення цього феномену, відзначаючи самі межі лідерства. Тому визначаючи сутність поняття «лідерство» в управлінні персоналом підприємства необхідно точно визначити його відносини з суб'єктом і об'єктом управління персоналом.

Так, І. Грищенко [2] зазначає, що в сучасних дискусіях з приводу визначення поняття «лідерство» переважає комплексний і поліаспектний підхід.

Згідно з Оксфордським словником англійської мови [8] поняття «лідер» (leader) виникло в XIII столітті, а поняття «лідерство» (leadership) виникло лише в XVIII столітті. При цьому в українській, російській, романських та інших мовах немає аналога англійської поняттю «leader».

Оксфордський тлумачний словник з психології дає кілька визначень феномена «лідерство» [9]:

1) вплив на інших людей;

2) реалізація організаційного керівництва, яка реалізується топ-менеджментом;

3) охоплює (але не обмежується тільки цим) розробку бачення, планування, прийняття рішень, мотивацію, організацію, розвиток, наділення повноваженнями і сприяння діяльності людей для досягнення конкретних цілей.

Словник по конфліктології визначає лідерство «як спосіб впливу на групу, заснований на особистому авторитеті, визнанні особистості лідера» [3, с. 49].

Так, лідерство розглядається як центр групових процесів [17], тобто наявність групи (послідовників), при цьому лідер, є особистістю, в центрі групою активності, визнана всіма.

Також ряд дослідників при розгляді лідерства відзначають значну роль певних характеристик, необхідних для лідера, таких як певні особисті якості [19], вміння переконувати [16], вміння організувати діяльність послідовників [14], вміння здійснювати взаємодію з послідовниками [11], вміння вести за собою [12] та вміння впливати на людей [18].

Ряд учених відзначають, що лідерство – результат впливу ситуаційної складової, оскільки є інструментом досягнення цілей [15], результатом диференціації ролей [13], наявності влади у лідера [1] – формального лідерства.

Таким чином можна зробити висновок, що лідерство не має конкретного визначення для різних ситуацій, чим і пояснюється поліаспектність лідерства та існування різних підходів до аналізу його сутності. Тому пропонується розглядати сутність поняття лідерства на основі наступних груп аспектів:

- 1) наявність послідовників;
- 2) наявність відповідних якостей лідера;
- 3) ситуаційна складова.

Всі ці аспекти, які об'єднуються в сукупності і розкривають сутність багатоаспектного поняття «лідерство».

Таким чином визначено, що феномен «лідерство» є поліаспектним поняттям і при його розгляді необхідно враховувати наступні ключові аспекти лідерства: лідерство як центр групових процесів; лідерство як прояв особистих якостей; лідерство як мистецтво переконання; лідерство як дію і поведінку; лідерство як інструмент досягнення цілей або результату; лідерство як взаємодія; лідерство як вміння вести за собою; лідерство як вплив; лідерство як владу; лідерство як диференціація ролей.

Результати аналізу генезису теорій лідерства свідчать, що при дослідженні та аналізі сутності лідерства завжди необхідно враховувати статичну і процесну складові феномена «лідерства», і всі аспекти даного поняття.

При цьому наявність крос-культурних навичок і вміння здійснювати комунікації з представниками інших національних культур є необхідними характеристиками лідера, який є керівником на

підприємстві, що функціонує в умовах міжнародного бізнесу, і персонал якого взаємодіє з представниками інших національних культур.

## Список літератури

1. Э. В. Вергилес, *Теория лидерства*. Москва, Россия: Моск. гос. ун-т экономики, статистики и информатики, 2001.
2. І. М. Грищенко, “Теоретико-методологічні засади лідерства”, *Наукові розвідки з державного та муніципального управління*, № 1, с. 111-122, 2015.
3. С. Б. Давлетчина, *Словарь по конфликтологии*. Улан-Удэ, Россия: Издательство ВСГТУ, 2005.
4. И. А. Колосков, “Современные подходы к теории лидерства”, *Вестник РМАТ*, № 3, с. 51-57, 2015.
5. В. Котельников, *Эффективный лидер*, 2018. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://www.cecsi.ru/coach/leadership.html>. Дата звернення: 20.01.2018.
6. Т. А. Крылова, “Развитие теорий лидерства в экономической науке управления”, *Экономический журнал*, № 1(37), с. 53-70, 2015.
7. Т. И. Лепейко, и Б. Гаваагийн, “Генезис теорий лидерства”, *Бизнес информ*, № 12, с. 254-260, 2016.
8. *Оксфордский словарь английского языка*, 2019. [Електронний ресурс]. Доступно: [/https://context.reverso.net/перевод/английский-русский/Oxford+English+Dictionary+OnliNe](https://context.reverso.net/перевод/английский-русский/Oxford+English+Dictionary+OnliNe). Дата звернення: 21.01.2019.
9. *Оксфордский толковый словарь по психологии*, 2002. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://www.psyoffice.ru/slovar-s55.htm>. Дата звернення: 22.01.2019.
10. С. Р. Филонович, “Теории лидерства в менеджменте: история и перспективы», *Российский журнал менеджмента*, № 2, с. 3-24, 2003.
11. E. Bogardus, “Leadership and attitudes”, *Sociology and Social Research*, № 13, p. 45-75, 1929.
12. N. Copeland, *Psychology and the soldier*. Harrisburg, USA: Military Service Publishing Company, 1942.
13. T. Gordon, *Group – Centered leadership – A Way of releasing the creative power of groups*. Boston, USA: Houghton Mifflin, 1955.
14. J. Hemphill, “The leader and his group”, *Journal of Educational Research*, № 28, p. 104-112, 1949.
15. I. Knickerbocker, “Leadership: A conception and some implications”, *Journal of Social Issues*, № 4, vol. 3, p. 23-40, 1948.
16. B. Moore, “The May conference on leadership”, *Personnel Journal*, № 6, p. 101-111, 1927.
17. E. Mumford, “The Origins of leadership”, *American Journal of Sociology*, № 12, p. 216-240, 1906/1907.
18. R. Stogdill, *Handbook of leadership: A survey of the literature*. New York, USA: Free Press, 1974.
19. O. Tead, “The Technique of creative leadership”, *Human nature and management*, № 12, p. 148-172, 1929.